

PRİZREN VE TÜRK DÜNYASI

Osmanlı Rumelisi'nin önemli merkezlerinden olan Prizren, 1389 yılındaki 1. Kosova Meydan Savaşından sonra Türk egemenliğine geçti ve 1555 yılından 1912 yılına kadar sancakbeyliği merkezi idi. Bir ara Rumeli'nin en büyük vilayet merkezi de olan Prizren'de Rus, Avusturya, İtalya, Fransa ve İngiliz konsoloslukları bulundu. I. Kosova meydan savaşından sonra Prizren'de Müslüman nüfusun hızla çoğaldığını 1307 yılında kurulmuş olan "Levişa" kilisesinin 1410 yılında camiye dönüştürülmesinden(1) ve 1455 yılında inşa edilen, halk arasında "Kırık Cami" olarak bilinen "Namazgâh"dan öğreniyoruz(2). Çünkü Müslüman halkın dini ihtiyaçların karşılamakta boş kalan, kullanılmaz hale gelen Hristiyan kilisesinin onarılp camiye dönüştürülmesine gereksinme duymuş. Bundan sonra çok sayıda cami ve mescit kurulmuştur.

1871 yılında Prizren'de vilayet basımevinin bulunduğu ve bu basımevinde "Prizren" adıyla Türkçe ve Sırpça dillerinde gazetenin, Türkçe salnamelerin, tahrir defterlerin ve çeşitli kitapların yayınlandığı biliniyor (3).

8 Eylül 1912 günü Osmanlı idaresinin Prizren'den kalkmasıyla, Prizren'de çok sayıda cami, mescit, tekke, zaviye, türbe, çeşme, köprü, iki hamam, dört medrese, bir rüştiye vs. yapıdan başka çok sayıda Türk ve Müslüman nüfusu kaldı. 1912 yılından 1951 yılına kadar Türk varlığı resmen tanınmadığı için, Türkler ulusal haklardan yoksundu. 1951 yılında Kosova'da Türk halkının varlığı tanınmca(4) Türklerin yaşadığı tüm kent ve köylerde Türkçe öğrenim görülen sınıflar açıldı. Türk Kültür ve Güzel Sanatlar demekleri kuruldu, Priştine radyosunda Türkçe yayınlara başlandı. 1953 yılında yapılan nüfus sayımında tüm Yugoslavya'da 254.000 kişi kendini Türk bildirirken, Kosova'da 34.538 kişi kırk bir yıl sonra kendini Türk bildirebilmiştir(5). Türklerin 1954-1961 yılları arasında Türkiye'ye göç etmeleri yüzünden ve Türklere şovenlerce uygulanan baskılardan dolayı 1981 yılının nüfus sayımında Kosova'da 12.513 Türkün var olduğu bildirilirken, Prizren'de tüm nüfusun 134.526 olduğu ve bu sayıdan 8.078 kişinin Türk asıllı olduğu bildirilmiştir (6).

Bugün Kosova'da Türk nüfusu'nun en kalabalık olduğu Prizren'de beş sekizyıllık okulunda 1001 öğrenci, dört meslek lisesinde 327 öğrenci ve Mamaşa köyünün sekiz yıllık okulunda 582 öğrenci Türkçe okumaktadır(7). 1910 Türk öğrencisine Türkçe ders veren Türk öğretmenlerinin sayısı ise

Altay Suroy RECEPOĞLU

Araştırmacı-Yazar

130'dur. Dıştan mesai olarak ders veren öğretmenlerin sayısı ise gereksinmelere göre değişir.

Sırbistan Cumhuriyeti' içinde bulunan Kosova'da yer alan Prizren kenti, Türk asıllı topluluğuyla, yirmi iki tarihi camisiyle, sekiz tarihi tekkesiyle, iki tarihi hamamıyla, yüzlerce Türk öğrencisiyle, kırk beş yıl aralıksız etkinliğini sürdüren "Doğru Yol" Türk Kültür ve Güzel Sanatlar Demeği, Türkçe yayın yapan Prizren radyosu, 17 Eylül 1990 günü kurulan Türk Demokratik Birliği ve 19 Mart 1994 günü kurulan "Rumeli" tiyatro sanatçılar derneği ile Türk Dünyası'nın ilgisinde olması gereken bir yerleşim yeridir. Burada Türkçe, Türk kültürü, gelenek ve göreneklere bugün de canlıdır. Zaten tarih boyunca Prizren sanat fidanlığı olmuştur. Sadece 16. Yüzyıl tezkirelerine giren Suzi, Nehari, Aşık Çelebi, Sucudi, Sa'yi, Şem'i, Mümin ve Tecelli gibi şairlerin adları bile bu kentin Osmanlı kültür coğrafyasında önemli bir yer aldığı belirtmeye yeter. (8) Bugün de Prizren'de doğmuş ve yaşatmakla olan kırkın üzerinde yazar, şair, besteci, ressam yaşamaktadır. Bunun böyle oluşu sebepsiz, değildir. Kent ve civarı her sanatçıya ilham veren görünüme, yemyeşil dağlarına, çeşitli üzümün ve dalbastı kirazların yetiştiği, her çeşit sebzenin üretildiği bereketli ovasına sahiptir. Bu güzelliği; yayla suları, kışları ılık yazları serin akan kaynak suları yüceltmektedir. Dört yüzyıllık Sinani, Halveti, Sa'di ve Kadiri tekkeleri olmak üzere bugün de seyredenlerin hayranlığını celbeden Sinan Paşa camii, Gazi Mehmet Paşa camii, Gazi Mehmet Paşa hamamı, Gazi Mehmet Paşa medresesi ve onların geniş vakıf imkanlarıyla çalışan diğer kültür kurumları, bu kültür ortamının zeminini teşkil etmektedir ve istidat gösterenlerin kolay gelişip boy atmasına yardımcı olmaktadır. 1529 yılında Prizren'de doğan Aşık Çelebi, ünlü tezkiresi Meşairü's-şuara'da şair Nehari'yi şu tümcelerle anlatmaya başlar: "Mevlidi Rumeli'de Prizren'dir. Kasaba-i mezkûre Rumeli'nde menbit-i serv-ü semen-i marifet olan hâkdân ve menba-ı cûy-ı nazm-ı nesr olan gülistandan olma ele meşhur şehr-i şöhret-âyindir, Rivayet ederler ki Prizren'de oğlan doğsa adından akdem mahlas korlar. Yenice'de doğan oğlan, papa diyecek vakit Farisi söyler, Piriştine'de oğlan doğsa diviti belinde doğar derler. Binaenâlâzâlik Prizren şair menbaı, Yenice Farisi ocağı, Pristine kâtip yatağıdır"(9). Adı geçen şairler arasında Suzi, Yavuz Sultan Selim döneminde yaşadı ve Mihaloğlu Ali Bey'in Bosna uçlarındaki savaşlarını dile getiren onbeşbin beyitten oluşan mesnevisini yazdı ki, bu mesnevi, o dönemin savaşlarından bilgi veren değerli bir eserdir. Aşık

Çelebi ise ünlü tezkiresi "Meşairü's-şuara"sından başka bir "Divan", "Sigetvar-nâme", "Mecmua-i Sükük", "Hadis-i Erbaıl" adlı eserlerini ardına bıraktı ve 1571/72 yılında Üsküp'te vefat etti. Bugün Üsküp'te Aşık Çelebi'nin mezarı "Gazi Baba" yaturu olarak bilinir ve yaturun etrafındaki büyük yerleşim yeri Gazi Baba Belediyesi adını taşımaktadır(10). Bugün Prizren'de Suzi camisi mevcuttur ve caminin avlusunda Suzi'nin ve kardeşi şair Nehari'nin kabirleri bulunmaktadır.

Bu şairler geleneği XVI. yüzyıldan bu yana sürmektedir. Prizren'li Aşık Fevki (1867-1908) ardına çok sayıda değişik türlerde şiirler bıraktı ki Prof. Dr. Nimetullah Hafız, bu şairin şiirlerini derleyip, şairin hayat öyküsü ile birlikte kitap olarak yayınladı(11). Hacı Ömer Lütfi (1891-1929) Prizren'de ilköğrenimini ve rüştiyeyi okuduktan sonra İstanbul'da Fatih medresesinden mezun oldu, Kahire'de "Al-Azhar" üniversitesinde dört yıl okudu ve Prizren'de Mevlevi tekkesinin şeyhi oldu. Ardına çok sayıda Türkçe yazılı eser bıraktı ki, bunların bir kaçı şunlardır: "Divan", "Tevhid-i bari", "İrşad-i talip", "Ashabi Bedr", "Mevzalar", "Manzume-i Münazire-i rûz-u şeb", "İktibas", "Hadikatu's-salik", "Baba Hikmet", "Tecelli", "Büyük şairlerin şiirlerinin tahmisi" vs(12).

1951 yılında Prizren'de "Doğru Yol" Türk Kültür ve Güzel Sanatlar Derneği'nin kurulmasıyla Türk yazarları bir araya gelmek, yarattıkları eserleri okumak için imkan buldu. Onlar şiir saatleri düzenleyip kendi şiirlerini, yazılarını edebiyat severlere okuma fırsatına kavuştular. Çünkü o yıllarda sadece Üsküp'te yayınlanmakta olan Türkçe "Birlik" gazetesi ile işbirliği yapmak zordu. Üsküp'te "Sesler" aylık toplum ve sanat dergisinin yayınlanmasıyla Prizren yazarları bu dergiyle işbirliklerini sıkılaştırdı ve dergide yazılarını devamlı yayınlamaya başladılar. 1969 yılında Priştine'de Türkçe "Tan" gazetesinin yayına başlamasıyla Prizren yazarları ve şairleri gazeteyi yönetti ve gazetenin yayın programına göre Türkçe kitapların yayını yapıldı. Türkçe kitaplar Üsküp'te "Birlik" gazetesince de yayımlandı. Prizren'de edebiyatla uğraşanların sayısının artmasıyla Priştine'de "Kuş" çocuk dergisi ve "Çevren" Toplum, bilim ve yazın dergisi yayımına başladı. 1971 yılından başlayarak Prizren'de "Doğru Yol" Kültür ve Güzel Sanatlar Demeğinde çalışan Edebiyat Kolu ilkin "Doğru Yol" adında, sonra "Esin" başlığı altında kültür ve sanat dergisini yayınlamaya başladı. Bunu "Filiz" çocuk dergisinin yayınlanması, "Doğru Yol" Derneğinin 1951-1981 tarihçesini içeren kitabın ve Prof. Dr.

Nimetullah Hafız'ın hazırladığı "Aşık Ferki, hayatı ve eserleri" kitabının yayınlanması izledi. Prizren'de yaşayan Türk yazarlarının bir çoğu kendi edebi eserlerini Yugoslavya'nın bir çok dergilerinde yayınladı. Bu yazarların eserleri eski Yugoslavya'da yaşayan tüm ulusların dillerine çevrilip yayınlandı. Türkiye'de de kitapları yayınlanan Prizren Türk yazarlarının sayısı çoktur.

Yugoslavya'da çağdaş Türk edebiyatını oluşturan yazarlar arasında Prizren yazarları arasında önde gelenler şunlardır: Durmuş Sleina (1916 -), Aziz Buş (1917-1970), Hayrettin Volkan (1923-1990), İsa Şimşek (1924 -), Nusret Dişo Ülkü (1937 -), Prof. Dr. Nimetullah Hafız (1939 -), Hasan Mercan (1944 -), Şecaattin Koka (1945 -), Ahmet İviciler (1945 -), İskender Muz-Fevzi Tüfekçi (1948 -), Altay Suroy Recepoğlu (1949 -), Fikri Şişko (1949 -), Fahri Mermer (1950 -), A. Rifat Yeşeren (1951 -), Mehdiülkü Cibo (1951 -), Zeynel Beksaç (1952 -), Ethem Baymak (1952 -), Aziz Serbest (1954 -), Osman Baymak (1954 -), Mehmet Büttüç (1955 -), Ethem Kazaz (1960 -), Raif Kırkul (1964 -)(12).

Prizren'deki Türk nüfusuna göre yazar, şair, sanatçı sayısı tüm orantıların üstündedir. Sayıca az olan Prizren Türk toplumu kültür etkinliklerini sürdürürken yılın her gününde bir kültür olayı ile halkı yaşatmaktadır. Tiyatrocular hazırladıkları oyunları sahneye koyarak, ses sanatçıları müzikli programlar düzenleyerek, şairler şiir toplantıları düzenleyerek, ressamlar sergiler açarak, bilim adamları çeşitli bilim toplantılarında bildiri sunarak bu kültür etkinlikleri sürmektedir. Tüm bu kültür olaylarının her gün Türkçe yayın yapan Prizren radyosu izlemektedir ve röportajlar yayınlamaktadır.

Türk nüfusu faktöründen başka Prizren Osmanlı döneminden kalma eserleriyle de Türk Dünyası 'nın bir parçasıdır. Kentin eski bölümünü oluşturan kent merkezinde bugün de Osmanlı şehircilik özelliği korunmaktadır. Kentte 24 mahalle vardır. Her mahallede bir cami, en az bir bakkal, bir fırın, bir çeşme, mahalle meydanı, binek taşı, oturma taşı, kimi mahallelerde mektep (ilkokul) binası, berber ve kasap vardır. Mahalle, halkın deyişiyle "boğazdan" (sokak) oluşur. Mahalleler genellikle cami adlarını taşır. Parçalanmış Yugoslavya'da mahalleler birer Yerel Birliğini (yerel yönetim) oluşturuyordu. Şimdi bu mahallelerin dışında yeni semtler kurulmuştur ki bu semtler kuruldukları yerin yer adını taşımaktadırlar. Örneğin; Ortaokul, Tuzsuz, Buzagılık, Lakuriç, Yagleniça gibi. Yeni kurulan

semtlerde eski mahalleler özelliğini öykünmektedirler.

Prizren'in Türk Dünyası'na bağlılığı bugünde kentte varolan kimi eski zanaatlarla sürmektedir. Bu zanaatlardan korunanlar şunlardır Demirci, çilingirci, kazancı, kalaycı, tenekeci, olukçu, bileci, mumcu, bıçakçı, altıncı, kuyumcu, nalbant, saatçi, terzi, keçe kullaba, yorgancı, hallaç, yastıkçı, mafesçi, yazmacı, çadircı, boyacı, yapağıcı, oyacı, döşemeci, tabakçı, çizmeci, saraç, duvarcı, kiremitçi, kaldırımçı, kumcu, çeşmeci, cerizci, ocakçı, papuççu, kunduracı, kürkçü, değirmenci, berber, sofracı, meremetçi, doğramacı, nalıncı, ekmekçi, aşçı, yoğurtçu, bozacı, tatlıcı, muhallebici, kebabçı, köfteci, kasap, bağırsakçı, börekçi, simitçi, kaymakçı, helvacı, leblebici, kestaneci, peynirci, dondurmacı, lokumcu, baklavacı, salepçi, kadaifçi, yağcı, çorbacı, bumbara (sucuk), resimci (fotoğraf), süpürgeci, kömürcü, arabacı ve hamal. Bunların dışında eski zanaatlar da başka bir adla sürüyor ya da tamamen yok olmuştur. Bu mesleklerin bir çoğu birkaç meslekle birlikte sürmektedir veya bu mesleklerin ürünleri beraberce bir dükkanda üretilmektedir ve satılmaktadır. Tüm bu mesleklerin bugün de geçerli olması yüzünden Prizren'de 2800'ün üzerinde kayıtlı meslek sahibi vardır. Bu sayıya henüz kaydını yaptırmamış olan ve kayıtlı meslek sahipleri ile birlikte çalışan esnafı da katarsak, bu sayı üç kat daha fazla olur. Bu zanaatlar en çok Türkiye ile gerçekleşen ticari ilişkilerle yaşamaktadır. Adı geçen zanaatlar için harç, alet Türkiye'den getirilmektedir. Sırbistan ve Karadağ'a Birleşmiş Milletlerce uygulanan yaptırımlara Türkiye saygılı davranırken, Prizren zanaatçıları zanaatlarını sürdürmekte zorluk çekmektedirler. Türkiye ve Bulgaristan gümrüklerinde uygulanan sıkı kontrol yüzünden her hafta 15'in üzerinde otobüsün sadece Prizren'den İstanbul'a seyahat ederken, bu yolculuklar bugün hem otobüs sayısı hem yolcu sayısı bakımından yarıya düşmüştür.

Dünyada her bir milletin insan hakları arasında ana şart, dağınık soydaşlarını toplamak olduysa da, Prizren Türkleri Türkçe'yi, Türk Kültürü'nü ve 400 yıllık Türk mirası olan tarihi yapıları, gelenek, görenek ve mesleklerin Balkanlar'ın bu köşesinde korumak ve yaşatmak için Türkiye'den ve Türk Dünyası'ndan da destek bekliyor ve sadece bununla Prizren Türkleri memnun olacaktır. İşte şimdi Türk Dünyası'nın bunu değerlendirmesi gerekiyor.

DİPNOTLAR

1. Husref REDZİC, **Pet Potkupolnih İsimaskih Spomenika Na Kosovu** (Kosova'da kubbeli beş İslam anıtı), Studeje o İslamskoj arhitektertonskoj bastini, Sarayevol983, s.228.
2. Hasan KALESİ: **Prizren kao kultumi centar za vremetskog perioda** (Türkle, zamanında kültür merkezi olan Prizren), Gjurmine Albanologjike, 1962, Pristine, s.92.
3. İsmail ERE, **Şamparija Kosovskog Vilajeta** (Kosova Vilayeti'nde basım evi) (1877-1888), Gjurmine Albanologjike 1962/1, Priştine.
4. Kosova-Metohija Özerk Bölge Meclisi'nin 20 Mart 1951 tarihli Türk azınlığı için Kosova-Metohija ÖB-de Türkçe okulların açılması kararı.
5. Statistički kalender FNTJ, 1957, Belgrad. s.33
6. Bilten 15, Kosova SÖB Bölge İstatistik Kurumu, Nisan 1982 Priştine.
7. Kasım", 2. "Miloş Crnyanski", 3. "Slobodan Peneziç Kırç un", 4. "Mustafa Baki", 5. "Dositey Obradoviç" ve 6. "Hacı Ömer Lütfi" ilkokulu, 7. "Ramiz ve Boro", 8. "Gani Çavdarbaşı", 9. "Dimitriye Tuçoviç" ve 10. "Yovanka Radivoyeviç Kiça" Meslek liseleri.
8. Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Doç. Dr. Haluk İpekten ve diğerleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları, 1988, Ankara.
9. Mustafa İSEN, "Çağdaş Prizren Şairleri", **Türk Edebiyatı Dergisi**, Ocak 1984, sayı 123, İstanbul.
10. Evliya Çelebi, **Putopis** (Seyahatname) çeviren, Hazim Şabanoviç İRO "Veselin Maleşa" Sarayevol 1979, s.289.
11. Nimetullah HAFIZ, **Aşık Ferki, hayatı ve eserleri**, "Doğru Yol" KGSD, 1986, Prizren.
12. Sayı 2'de a.g.e,
13. "Doğru Yol" Kültür Güzel Sanatlar Derneği 1951-1981 monografi, Prizren, 1981, yayınlayan "Doğru Yol" KGSD, Prizren.